

Степанова Тетяна Валеріївна
доктор юридичних наук, професор,
в.о.завідуючої кафедри конституційного права та правосуддя
Одеського національного університету імені І.І.Мечникова
(м.Одеса, Україна)

ЩОДО ФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

Як вірно зазначає О.В. Бузун, процесуалізація державно-владної діяльності має важливе значення для побудови правової держави і ефективного захисту прав і свобод громадян [1, с.86]. Процесуально-правова політика виступає особливим різновидом правової політики держави.

Згідно з Юридичною енциклопедією «політика – система цілей та засобів їх досягнення тієї чи іншої держави у сфері внутрішнього і зовнішнього життя» [2, с.629]. З урахуванням вказаного можна визначити процесуально-правову політику як систему цілей певної держави та засобів їх досягнення у сфері розгляду та вирішення судових справ.

Слід погодитися з О.Б.Загурським, що процесуальна політика, як підсистема державної правової політики, повинна розроблятися на такому рівні, який би виражав надію на визначену стабілізацію, на те, що в її основі буде не лише кількісне законодавство (насамперед, процесуальне), але й належна правозастосовча практика судових і правоохоронних органів [3, с.153].

Таким чином, процесуально-правова політика повинна сформувати систему засобів стабілізації процесуальних відносин шляхом вироблення підходів (правил) правового регулювання таких відносин.

Центральне місце в регулюванні процесуальних відносин належить питанню захисту учасників процесу шляхом встановлення їх прав та обов'язків, зокрема, задля запобігання зловживанням процесуальними правами.

Так, законодавець має окреслити коло процесуальних правовідносин, у яких застосовуються ті чи інші положення про права та обов'язки

учасників судового процесу. Наприклад, загальновідомо, що в адміністративному, цивільному та господарському процесі закон обмежив учасників справи у певних правах, які вони можуть реалізувати виключно на стадії підготовчого провадження (до початку розгляду справи по суті). Це було зроблено для того, щоб стадія розгляду справи по суті могла пройти якомога якісніше та оперативніше, без зайвих затягувань, і це видається вірним.

Крім того, при встановленні кола прав та обов'язків законодавцеві необхідно враховувати публічні та приватні інтереси, раціональне та обґрунтоване співвідношення яких допоможе, з одного боку, максимально захистити права учасників справи та, з іншого боку, виконати завдання правосуддя.

Права та обов'язки учасників процесу, хоча і є окремим великим та складним питанням, повинні, як і всі інші складові, враховувати спеціалізацію справи та спрямованість до оптимізації процедур розгляду та вирішення справ. Безперечно, важливим є захист прав учасників справи, однак такий захист не є необмеженим та таким, що нівелює роль суду та права інших учасників процесу.

Нефахівці, що беруть участь у судових справах, не завжди розуміють мотивацію законодавця та судді в межах його повноважень щодо встановлення певних прав (можливостей), а також умов та строків реалізації таких прав (можливостей). Тому не тільки на державному рівні, але й у судовому засіданні судді слід приділяти значну увагу роз'яснювальній роботі щодо прийнятого рішення, формуванню та підвищенню рівня процесуально-правової культури населення (як правників, так і неправників), що підвищуватиме довіру до судового рішення, судді та судової системи в цілому.

На нашу думку, основну увагу законодавця мають привертати аспекти взаємодії між учасниками судового процесу, оскільки саме в такі моменти частіше за все відбуваються зловживання процесуальними правами. Зіткнення інтересів цілком ймовірно призводить до проблем в комунікації між учасниками справи. Тому вказані моменти мають бути найбільш чітко врегульовані, щоб запобігти двозначному тлумаченню та некоректному використанню. Так, ст. 59 Господарського процесуального кодексу України в редакції, що діяла до 17.12.2019 р., встановлювала, що відповідач *має право* надати копію відзиву позивачу, іншим відповідачам, а також прокурору, який бере участь в судовому процесі. Тому в особливо конфліктних ситуаціях учасник справи, який надавав суду свої пояснення у письмовій формі, зазначав, що «за законом не зобов'язаний надавати копію таких пояснень іншій стороні, тому якщо вони їй цікаві, вона вправі подати клопотання та ознайомитися з матеріалами справи». Вказане призводило до затягування розгляду справи і не сприяло налагодженню ділових відносин між сторонами в ході розгляду справи. Тому логічним і обґрунтованим стало закріплення в новій редакції ГПК України (ч.5 ст.165) та інших

процесуальних кодексах, що «копія відзиву та доданих до нього документів іншим учасникам справи *повинна бути* надіслана (надана) одночасно з надісланням (наданням) відзиву до суду» (курсив наш – Т.С.).

Одночасно необхідним видається визначення доцільності детальної регламентації процесуальним законом тих чи інших варіантів поведінки учасника процесу. Так, з одного боку, процес вимагає визначеності, передбачуваності. З іншого боку, суцільна урегульованість знижує гнучкість застосування тих чи інших положень процесуального закону, їх здатність запропонувати єдине правильне рішення щодо поведінки учасників у різних видах процесу, що видається неможливим за своєю сутністю. Крім того, життя постійно утворює ситуації, які не можуть бути передбачені повною мірою.

Наприклад, не можна було передбачити несвоєчасність впровадження всіх складових Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) та подекуди некоректну роботу її окремих модулів у судах (і такі ситуації в різних судах мали певні відмінності, чого також не можна було передбачити).

Також справжнім викликом перед світовою судовою системою стала пандемія COVID-19, і жодна держава (та навіть Європейський суд з прав людини) не були готові до такого.

Підсумовуючи вищевказане, слід зазначити, що при формуванні процесуально-правової політики, як системи цілей певної держави та засобів їх досягнення, необхідно враховувати розглянуті у даній доповіді підходи правового регулювання. Одночасно слід зауважити, що система засобів не повинна обмежуватись лише вказаними вище, оскільки формування процесуально-правової політики – динамічне явище, яке має бути предметом постійного наукового та практико-орієнтованого дослідження з метою вдосконалення підходів правового регулювання процесуальних відносин у державі.

Використані матеріали:

1. Бузун Е.В. Процессуально-правовая политика: понятие и перспективы. *Законность и правопорядок в современном обществе*. 2014. №21. С.86-90.
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. Київ: Укр. енциклопед., 1998. Т. 4. 2002. 720 с.
3. Загурський О.Б. Питання кримінально-процесуальної політики України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. Число 3(22). С.149-154.